

FELSEFE DÜNYASI

2024 YAZ/SUMMER Sayı/Issue: 79

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) Felsefe Dünyası'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Felsefe Dünyası, her yıl Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve TÜBİTAK ULAKBİM/TR DİZİN tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and TUBITAK ULAKBİM/TR DİZİN since 2004.

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Sema Önal (Kırıkkale Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Aynur Tunç (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Arş. Gör. Ahmet Hamdi İşcan (Ankara Üniversitesi)

Alan Editörleri/Section Editors

Prof. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Sebile Başok Diş (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Doç. Dr. Nihat Durmaz (Selçuk Üniversitesi)

Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Muhammet Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Dr. Kenan Tekin (Boğaziçi Üniversitesi)

Dr. Nazan Yeşilkaya (Şırnak Üniversitesi)

Yazım ve Dil Editörleri/Spelling and Language Editors

Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi)

Abdussamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Hatice İpek Keskin (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Fiyatı/Price: 300,00 TL | **Basım Tarihi :** Temmuz 2024, 300 Adet

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 231 54 40

<https://dergipark.org.tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Tasarım / Design: Turku Ajans

Baskı / Printed: Uzun Dijital

Zübeyde Hanım, İstanbul Çarşısı, İstanbul Cd. No:48 D:48,
06070 Altındağ/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67 | **Sertifika No:** 47865

FELSEFE, TEKNOLOJİ VE MAHREMİYET

PHILOSOPHY, TECHNOLOGY, AND PRIVACY

Nihat DURMAZ

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, ORCID: 0000-0002-9633-2282,
e-mail: nihatt.duramaz@selcuk.edu.tr

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 79, 2024, ss. 51-70.

Geliş Tarihi: 27.04.2024 | Kabul Tarihi: 06.07.2024

DOI: 10.58634/felsefedunyasi.1474423

Araştırma Makalesi

Öz

Teknolojinin gelişmesiyle beraber insanların dünyayı anlama, etkileme ve değiştirme biçimleri büyük oranda farklılaşmıştır. Bu farklılığın boyutunu anlamaya çalışan felsefe, teknolojinin insan yaşamını ne düzeyde etkilediğini inceler. Bu etkinin insani özgürlüğü, ulusal kimlikleri ve ahlaki değerleri hangi zemine taşıdığına ortaya koymaya çabalar. Bu değişimin gerçekleştiği bir alan da şüphesiz bireysel mahremiyet alanıdır. Teknolojinin gelişmesi kişisel verilerin toplanması, depolanması, işlenmesi ve paylaşılması gibi mahremiyet ile doğrudan ilişkili pek çok sorunu ortaya çıkarır. İnsanların dijital platformlarda yaptığı etkileşimler, izledikleri videolar, oluşturdukları profiller mahremiyet endişelerini artırmaktadır. Bu çalışmada veri madenciliği ve hesaplamalı dönüşüm çağında mahremiyetin ne durumda olduğu ve nasıl önlem alınabileceği üzerinde durulacaktır. Ayrıca devletin bireysel mahremiyeti korumak için ne tür önlemler alması gerektiği vurgulanacaktır. Son olarak mahremiyet anlayışımızın değişimi ve mevcut durumun anlaşılmasına dair bazı örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Teknoloji, Mahremiyet, Veri Madenciliği, Hesaplamalı Dönüşüm.

Abstract

With the advancement of technology, how people understand, influence, and alter the world has undergone significant changes. Philosophy, in an attempt to understand the extent of this difference, examines how technology affects human life. It seeks to reveal the impact of technology on human freedom, national identities, and moral values. One area where this change is evident is undoubtedly in the realm of individual privacy. The development of technology brings forth numerous issues directly related to privacy, such as the collection, storage, processing, and sharing of personal data. The interactions people have on digital platforms, the videos they watch, and the profiles they create all contribute to increasing privacy concerns. This study will focus on the state of privacy in the age of data mining and computational transformation. It will also emphasize the kind of measures the government needs to take to protect individual privacy. Finally, examples will be provided to illustrate the evolution of our understanding of privacy and the current state of affairs.

Keywords: Philosophy, Technology, Privacy, Data Mining, Computational Turn.

Giriş

Teknoloji, belli bir amacın gerçekleşmesi için insanın bilgi, beceri ve araçlarını planlı bir şekilde kullanarak insanların yaşamlarını kolaylaştıran bir kavrama karşılık gelir. Çeşitli metodolojileri, süreçleri ve araçları içeren bu kavram, bilim, mühendislik ve endüstriyel tasarım başta olmak üzere pek çok alanı kuşatan bir yapıya sahiptir. Bilgi, iletişim, tıp, endüstri ve tarım gibi birçok alanda önemli bir rol oynayan teknoloji, sürekli gelişen ve değişen bir sürece karşılık gelir. Teknolojinin farklı alanlara uygulanarak insan yaşamını kolaylaştırmasının yanında felsefi bir arka plana sahip olup olmayışı, etkilerinin ne düzeyde gerçekleştiği ve nihayet etik açıdan nasıl bir yapıyı ortaya çıkardığı da önemli bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

Teknolojinin insan yaşamına etkisi, insanın teknolojiyi nasıl kullanması gerektiği gibi sorular, felsefi metodolojinin alanı içerisinde yanıtlanmaya çalışılır. Bu yüzden teknoloji felsefesi, teknolojinin tarihine, hangi alanlarda kullanıldığına ve ne düzeyde sınırlandırılması gerektiğine yoğunlaşan bir disiplin olarak ele alınacaktır. Ahlaki açıdan bireysel ve toplumsal sorumluluklar, teknolojik determinizm, insan-doğa ilişkisi, yapay zekâ etiği, veri güvenliği ve mahremiyet bu disiplinin en önemli alt başlıklarını oluşturmaktadır. Buna ilaveten teknoloji ve insan doğası, teknolojik ilerleme ile toplumsal eşitsizlikler arasındaki ilişkiler de teknoloji felsefesinin araştırma alanları içerisinde yer alır. Bu ifadeler, teknoloji felsefesinde teknolojinin pratik ve teknik yönleri yanında insani değerleri ve toplumsal normları nasıl şekillendirdiğinin de merkezde olduğunu gösterir.

Bu çalışmada teknoloji felsefesinin önemli alt başlıklarından birisi olan mahremiyet (privacy) ve veri güvenliği üzerinde durulacaktır. İnsanın arzu ve isteklerini merkeze alarak onun özgürlüğünü ayartan kapitalizmin teknoloji üzerindeki etkisi de bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer almaktadır. Ayrıca özel ve kamu alanlarında toplanan bireysel verilerin herkes için büyük bir tehlike olabileceği de vurgulanacaktır.

Teknoloji Felsefesi ve Mahremiyet

Mahremiyet, bir bireye veya kuruma ait özel bilgilerin muhafaza edilmesi ve izinsiz erişime kapalı olması için gösterilen çabayı ifade eder. Kişisel ve hassas bilgilerin yetkili olmayan bireylerden korunması anlamına gelen mahremiyet isim, adres, telefon numarası, banka ve sağlık bilgileri, T.C. kimlik numarası gibi özel bilgileri içerir. Bu bilgilerin korunması bireylerin özel yaşamlarını devam ettirmeleri için temel bir hak olarak kabul edilir. Bu yüzden pek çok ülkede kişisel verilerin nasıl toplanacağı, saklanacağı, işle-

neceği ve paylaşılacağı yasalarla koruma altına alınmıştır. İnternet ve dijital iletişimin gelişmesiyle beraber çevrimiçi mahremiyet de yasalara dahil edilen önemli bir konudur. Bu noktada mahremiyet ile güvenlik arasında bir ayrımın yapılması gerekmektedir. Bilindiği üzere güvenlik, kişisel verilerin korunması ve yetkisiz erişime kapalı olması anlamına gelirken daha geniş bir kavram olan mahremiyet, kişisel verilerin kullanımıyla ilgilidir. Sözgelimi bir kişinin banka bilgilerinin sadece banka çalışanlarının erişimine açık olması mahremiyeti, bu bilgilerin bilgisayar korsanlarının eline geçmesi ise güvenlik ihlalini ifade eder.

Mahremiyet ve güvenlik arasındaki ilişkiden hareketle mahremiyetin dört temel alan üzerinden tanımlanabileceği söylenebilir. Bunlar; fiziksel, karar mahremiyeti, bilgi mahremiyeti ve içgüdüsel mahremiyettir. Fiziksel mahremiyet, bireyin mülkiyeti dahilinde olan ev ve bedeni gibi hususları içerir. Bu alan içerisinde bireyin yasal bir dayanak yoksa gözetlenmemesi, hareket tarzına müdahale edilmemesi, mahremiyetine saygı duyulması esastır. Karar mahremiyeti, bireyin kendi hayatıyla ilgili vereceği kararlarda ve seçimlerde bağımsız olması, herhangi biriyle paylaşmadan bu süreci yönetecek özgürlükte olması anlamına gelir. Bilgi mahremiyeti, bireyin doğrudan kendisini ilgilendiren hususlarda mahremiyetin korunmasına özen gösterilmesidir. Bu alan, ötekinin birey hakkında bildikleriyle sınırlanmıştır. Bilgi mahremiyeti, *bireyin ifade özgürlüğü ve kamusal alanda katılımını içeren politik mahremiyet alanıyla* ilişkili bir husustur. Son olarak içgüdüsel mahremiyet, bireyin zihnine doğrudan nüfuz edilmesi, gerçek düşüncelerinin tespit edilmesi gibi özel alanı içerir. Aslında tüm mahremiyet kategorilerinin ulaşmak istediği nihai hedef, insan zihninde gerçekten neler olduğunun tespitidir (Scoglio, 1998: 1-2). Teknolojik çağda bazı yaklaşımlar, bu dört yönün birleştiği bir ontolojik zeminin varlığına atıfta bulunarak mahremiyetin öldüğünü, buna karşın kimi anlayışlar böylesi bir zeminin varlığını reddederek mahremiyetin evrimini ileri sürer. Bu husus, mahremiyet ve devlet ilişkisi başlığı altında detaylandırılacaktır.

Teknoloji ile mahremiyet arasında görüldüğünden daha karmaşık ve çok yönlü bir ilişki mevcuttur. Teknolojik gelişmelerin devasa boyutlara ulaşması kişisel verilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve paylaşılması noktasında yeni imkanlar ortaya çıkarmıştır. Bu imkanlar içerisinde mahremiyetin ihlali riski de bulunur. Bu riskin belirmesini sağlayan en önemli gelişme, şüphesiz veri toplama ve işleme araçlarının artmasıdır. Teknoloji sayesinde kişisel verilerin kolayca toplandığı ve işlendiği bilinmektedir. Sözgelimi herhangi bir sosyal medya platformuna üye olmak için bazı kişisel verilerin girilmesi gerekir. İnternette alışveriş yapmak için de ilgili

site adres bilgileri dahil pek çok verinin girilmesini zorunlu tutmaktadır. Aynı durum, herhangi bir mobil uygulama için de geçerlidir. Bu durum, teknolojinin kullanımıyla birlikte siber güvenlik tehditleri ile veri ihlalleri risklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu riskli durumun farkında olan bilgisayar korsanları ile kötü niyetli yazılımcılar, geliştirdikleri programlarla kişisel bilgilere yetkisiz erişim sağlamak için yoğun çaba göstermektedirler. Böylece mahremiyet ile güvenlik arasında doğrudan bir ilişki kurulmuş olur.

Mahremiyetin teknoloji felsefesiyle ilişkisi ise daha çok etik ve felsefi sorunlar üzerinden tartışılmaktadır. Bu tartışmada en önemli başlık, şüphesiz bireylerin kişisel verilerinin kullanımı noktasında mahremiyetin ne düzeyde kalacağı hususudur. Birey, kişisel verilerini dijital platformlarda paylaşırken herhangi bir sınırla karşılaşmalı mı? Yoksa kişisel verilerinin paylaşılmasında tüm kontrol bireyin kendisinde mi olmalıdır? Veri sızıntıları, siber saldırılar ve izleme teknolojilerinin kaynağı, mahremiyet üzerindeki etkisi ve bireyin yaşamını ne düzeyde etkilediği de teknoloji felsefesi ile mahremiyet arasındaki ilişkiyle doğrudan alakalıdır. Bireyin yaşamını etkileyen mahremiyet ihlalleri etik ve yasal normların nasıl oluşturulması gerektiğini gündeme getirir. Bu amaçla teknoloji felsefesi gizlik haklarını korumak için hangi yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini, teknoloji şirketlerinin hangi etik prensiplere uyması gerektiğini belirlemek için çaba gösterir. Eğer bu yasal ve etik düzenlemeler yapılmazsa toplumsal eşitsizliklerin daha da derinleşmesi kaçınılmazdır. Zira kişisel bilgilere sahip olanlar karşısında çoğunluğun savunmasız kalması pekâlâ mümkündür. Bu durum, çoğunluğun azınlık tarafından daha fazla gözetim altında tutulmasına neden olabilir. Teknoloji felsefesi, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesini engellemek için ne tür önlemler alınması gerektiğini de incelemektedir.

Mahremiyet ve Veri Madenciliği (Data Mining)

Veri madenciliği, devasa veri kümelerinden anlamlı bilgilerin keşfedilmesi ve çıkarılması sürecini ifade eder. Bu bilgiler, çoğunlukla gelecekteki ilgileri, eğilimleri, yönelimleri ve ilişkileri anlamak için kullanılır. İstatistiksel analiz, yapay zekâ ve makine öğrenimi gibi hususlar bu alanın en önemli tekniklerini oluşturur. Bu tekniklerin genel çalışma prensibi veri toplama, veri ön işleme, modelleme, değerlendirme ve uygulama süreçlerinden geçer. Buna göre ilk olarak genel veri setlerinden ve birçok kaynaktan gelen veriler, analiz edilmek için toplanır. Daha sonra bu veriler, temizlenir, dönüştürülür, normalleştirilir ve hataları düzeltilmiş, uygun bir formata bürünmüş bir şekilde veri madenciliğine hazır hale getirilir (Han ve Kamber,

2000: 6-7). Modelleme aşamasında veri madenciliği algoritmaları, hazır hale gelen verilerden uygun desenleri ve ilişkileri belirlemek için kullanılır. Buna ilaveten farklı makine öğrenimi teknikleri ve istatistiksel yöntemlerden de yararlanılabilir. Süreç sonunda ortaya çıkan modellerin performansı değerlendirilir ve söz konusu alanla ilişkiliyse doğrulanır. Doğrulan model, karar verme süreçlerini desteklemek ve yeni stratejiler geliştirmek için kullanılır (Edelstein, 1999: 1). Büyük veri kümelerinden anlamlı bilgiler çıkarmak pazarlama başta olmak üzere sağlık, e-ticaret, finans gibi çeşitli alanlarda rekabet avantajı elde etmek için başvurulmuş önemli bir teknolojiye karşılık gelmektedir.

Veri madenciliği için kullanılan teknikler, kişisel ve hassas bilgileri içeren veri setlerinden de yararlandığı için mahremiyet endişeleri bu alanda da gündeme gelir (Zheleva, vd., 2012: 6). Zira veri madenciliğiyle elde edilen bilgiler, kötü niyetli kişilerin eline geçmesi halinde tehlikeli amaçlar için kullanılabilir. Bu durum, bireyin mahremiyet haklarını ve yaşamını ciddi bir şekilde etkileyebilir. Bu yüzden veri madenciliği ile mahremiyet arasındaki ilişkiyi dengelemek oldukça önemlidir. Bu dengenin kurulması veri madenciliği uygulamalarının sıkı mahremiyet politikalarına tabi kılınmasıyla kısmen gerçekleşebilir. Buna ilaveten veri toplama sürecinde bireylerin kişisel bilgileri anonimleştirilerek gizlenmesi sağlanabilir. Kişisel bilgilerin belirli amaçlar için kullanılması için açık talimatlar ve sınırlandırmalar yapılabilir (Qi ve Zong, 2012).

Bilginin gelişen bir yapıya sahip olması veri madenciliğinin artarak devam edeceğini gösterir. Gerçekten profil oluşturmanın ve veri analizinin gelişen bir sürece karşılık gelmesi pazarlama, yönetim, finans kurumları, polis, tıbbi araştırmacılar, kredi derecelendirme şirketleri ve politikacılar gibi birçok alanın ilgisini çekmektedir. Buna karşın dünyanın her yerinden sürekli veri akışının olması bilimsel metodolojiyi imkânsız kılar. Adeta dijital bir tsunamiye benzeyen bu veri akışı, veri madenciliği için inanılmaz bir kaynak sunmaktadır. Dolayısıyla bu veri yığınlarını anlamlı bir bütün haline getirecek, farklı ve özgün olanı tespit ederek gereksiz olanı eleyebilecek hesaplama tekniklerine her daim ihtiyaç duyulacaktır. Bu hesaplama teknikleri kara para aklama gibi olumsuz durumların yanında suç profili çıkarma, tahmine dayalı tıp, e-öğrenme gibi bireysel ve toplumsal faydayı gözetmeyen sonuçlara da katkı sağlar. Ancak bu tekniklerin geleneksel olan pek çok alanı tehdit ettiği fark edilmelidir (Hildebrandt ve Vries, 2013: XIII-XIV). Sözelimi veri madenciliği, karmaşık pek çok veriyi analiz ettiği için bu verilerde yerleşik olan cinsiyet ve ırk gibi bazı önyargıları gerçek zannederek

sonuçlara yansıtabilir. Anlam karmaşası yaşayabileceği veri yığınlarından yanlış veya hatalı sonuçlar çıkarabilir.

Mahremiyet ve Hesaplamalı Dönüşüm (Computational Turn)

Hesaplamalı dönüşüm, toplumsal ve kültürel alanda bilgisayarın veya dijital teknolojinin etkisini belirtmek için kullanılan bir terime karşılık gelir. Bu terim, bilgisayarların ve internetin yaşamımıza girmesiyle toplumun işleyişinde gerçekleşen radikal dönüşümleri içeren bir kavramdır. Gerçekten hesaplamalı dönüşüm çağı, başta bilgiye erişim olmak üzere iletişim biçimimizi, iş yapma yöntemimizi ve kültürel etkileşimimizi derinden etkiler. Bu etkilenme neticesinde iş dünyasında, eğitimde ve sağlık sektöründe hızla bir dijitalleşmenin gerçekleştiği görülebilir. Teknolojik açıdan dijitalleşmeyi gerçekleştiren toplumlar ile gerçekleştirmeyenler arasında derin uçurumlar oluşmaya başlamıştır. Bu uçurumların başında eğitim ve ekonomi gelir. Dijital okuryazarlık sayesinde eğitim alanında; e-ticaret gibi yeni fırsatlardan dolayı ekonomi alanında eşitsizliklerin derinleşmeye başladığı fark edilmelidir. Hesaplamalı dönüşümün olumlu yönleri yanında veri madenciliğiyle doğrudan ilişkili olması mahremiyet sorunlarının bu başlık altında da devam ettiğini göstermektedir.

Dijital çağın en önemli kavramlarından biri olan hesaplamalı dönüşüme daha yakından bakıldığında kendi içinde üçe ayrıldığı görülür. Bunlar: “toplumsal olgu”, “metodolojik değişim” ve “felsefi yaklaşım” şeklinde ayrılabilir. Buna göre toplumsal bir olgu olarak hesaplamalı dönüşüm, genellikle devletçilik düşüncesinin bir tezahürü olarak ele alınır ve kredi puanlama, sağlık sektörü, hedefe yönelik pazarlama gibi pek çok alanda kullanılır. Metodolojik açıdan hesaplamalı dönüşüm, daha çok insan bilimleri, sosyal bilimler ve sanat alanında ortaya çıkan dönüşümü temsil eder. Konumuzla ilişkili olan felsefi yaklaşım ise bilişin hesaplamayla eşitlendiği bir sürece karşılık gelir. Bu süreçte düşünmenin dış dünyayla irtibatı hesaplama üzerinden gerçekleşir. Her düşünme, bir bilgi işleme süreci kabul edildiği için doğrudan hesaplamayla ilişkilidir. Aslında düşünce hesaplamayla, hesaplama da sembollerle temsil edildiğinden düşüncenin semboller aracılığıyla anlamını dış dünyaya aktardığı savunulur. Felsefedeki böylesi bir hesaplamalı dönüşüm, sadece araştırma araçlarının değişmesini değil felsefeye konu olan nesnelerin ve onların anlaşılmasını da doğrudan etkiler (Hildebrandt ve Vries, 2013: 14-16).

Felsefe alanında hesaplamaların görünür hale gelmesi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Putnam'ın bilişsel işlemlerde amaçlılığın var olmadığını iddia etmesiyle güçlü bir hale gelmiştir. Bilindiği üzere

Putnam, bilgi işleme süreçlerinde semantik bir içeriğin veya amaçlılığın var olmadığını iddia eder. O, özellikle sembolik mantıkta yer alan sembollerin bilinçli bir amaç doğrultusunda oluşmadığını, sadece formel yapılardan ibaret olduğunu, dolayısıyla zihinsel içerikle bir ilişkisinin bulunmadığını ileri sürer. Putnam'ın bu düşüncesi, bilginin anlamını sembollerden ziyade sosyal ve kültürel bağlamlarda aramayı içerir (Putnam, 2013: 195). Bu durum, sentaks ile semantik, bilişsel bilgi ile anlam arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı problemini gündeme getirir.

Dilbilimde önemli bir figür olan ve dil felsefesi alanında önemli çalışmaları bulunan John Searle, dilin sentaksal yapısı ile semantik içeriği arasında yakın bir ilişkinin var olduğunu ileri sürer. Ona göre herhangi bir cümle, sentaksal açıdan doğru olmasına rağmen semantik açıdan doğru olmak zorunda değildir. Bu yüzden Searle, sentaks ile semantik arasındaki yakın ilişkiyi açıklamak için ünlü Çin Odası düşünce deneyini açıklar. Hatırlanacağı üzere bu düşünce deneyinde bir birey, Çince bilmeyen birinin Çince bir metinle etkileşime girmesini düşünür. Eğer Çince bilmeyen kişi, Çin Odası'nda bulunan kitap ve talimatlarla Çince bir metne uygun bir cevap veriyorsa, cümlelerin sentaksal açıdan doğru olduğu ancak semantik açıdan o kişinin metni anlamadığı öne sürülebilir. Dolayısıyla dilin anlamı sentaksal yapıdan her ne kadar bağımsız olsa da sentaks ile semantik arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu unutulmamalıdır (Searle, 1996).

Hesaplama alanının anlamla ilişkili olduğunun vurgulanması mutlak ve değişmez kurallar yerine başka alternatiflerin de olabileceğini ortaya koyar. Bu amaçla yapılan araştırmalar neticesinde bilgisayarlar, spam olan ve olmayan e-postaları ayırt etmeye (Schneier, 1995) başlamış, dolayısıyla hesaplama alanının anlamlı olabileceği ileri sürülmüştür. Bu durum bilişsel, zihinsel ve sembolik alanın anlamla ilişkisini gündeme getirir. Hesaplamalı dönüşümle beraber zihinsel süreçler bilgisayar modelleriyle bağlantılı bir şekilde ele alınmaya başlanır. Bu modellerin temel amacı, zihinsel olayları sembolik işlemler olarak tanımlamak, hesaplamayı bilgi işleme süreçlerinin tamamına yaymak ve anlamı semboller arasındaki ilişkilerin işlenmesi ve yorumlanmasına indirgemektir. Aslında hesaplamalı dönüşümün esası, sembolik işlemlere dayandığı için böylesi bir indirgemenin gerçekleşmesi anlaşılır bir durumdur. Yukarıda belirtildiği üzere anlam, sembollerle temsil edilen bilgilerin yine sembollerle taşınması, işlenmesi ve yorumlanmasına karşılık gelir (Jackendoff, 1994: 122-124). Sözelimi Türkçe'deki masa kelimesinin anlamı, sembolik yapısı ve bu yapının nasıl işlendiğiyle doğrudan ilişkilidir. O halde hesaplamalı dönüşüm, zihinsel süreçleri sembolik işlemlerle modelleyen, bu sürecin sonunda anlamı ortaya çıkaran bir yaklaşımı

temsil eder. Böylece semboller arasındaki ilişkiler hesaplanarak bir bilgisayarı herhangi bir metni analiz etmesi ve içeriğini anlaması gerçekleşir.

Bilgisayarların metinleri analiz etmesi ve içeriğini anlaması yirminci yüzyılın en önemli gelişmeleri olarak ifade edilebilir. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yapay zekâ çalışmalarının hız kazanması, bilgisayarların metni analiz etmesinin ötesinde yeni metinler, videolar oluşturmaya kadar oldukça geniş bir yelpazeye olanak tanımaktadır. Artık makinelerin insan gibi bilgiyi ve doğal dili işlediği, öğrendiği, biyoloji bilimini merkeze alarak gelişmeyi ve adaptasyonu sağladığı görülmektedir (Yeşilka-ya, 2022: 100).

Makine öğrenmesi olarak da ifade edilen bu husus, danışmanlı, danışmansız, yarı-danışmanlı ve takviyeli öğrenme şeklinde pek çok alt bölüme ayrılmaktadır.¹ Bu alt bölümlere rağmen makine ile insan öğrenmesi arasında tam bir uygunluğun var olduğu şu an için söylenemez. Daha açık ifadeyle makine öğrenmesinin doğal öğrenme olduğunu iddia etmek henüz mümkün gözükmemektedir (Köse, 2022: 45). Ancak insanda var olan bilişsel sistemin “hızlı, refleksif, bilinçsiz” ve “yavaş, düşünsel, bilinçli karar verme” şeklinde ikiye ayrıldığı, yapay zekanın derin öğrenme ve veri işleme noktasında hızlı, refleksif, bilinçsiz aşamayı geçerek bilinçli karar verme seviyesine doğru ilerlediği unutulmamalıdır. Bu seviyenin sembolik akıl yürütmeyi modellemeye karşılık geldiği belirtilmelidir (Müller, 2022: 4-5).

Hesaplamalı dönüşümün sembollerle yakın ilişki içerisinde olması dil problemini de kapsayan bir hususa karşılık gelir. Bu husus, dilin işlenmesi, modellenmesi, yapısının anlaşılması ve ifade edilmesini içerir. Bu sürecin sonunda dil tabanlı algoritmalar oluşturulur. Hesaplamalı dönüşümde bilgisayarlar, insan dilini anlamak ve işlemek için doğal dil işleme (NLP) tekniklerinden yararlanır. Bu teknikler sayesinde metin ve duygu analizi, dil çevirisi ve otomatik metin üretimi gibi pek çok işlem gerçekleştirilebilir. Dilin bilgisayar ortamına işlenmesi yapısının anlaşılmasına, dilbilgisi kurallarının derinlemesine kavranmasına da katkı sağlar. Dilin anlamı ve yapısı hakkında elde edilen bu bilgiler, dil öğrenimi alanında önemli gelişmeleri ortaya çıkarır. Sözelimi dilin semantik yapısını analiz eden çeşitli algoritmaların oluşturulması, doğru ve etkili dil öğrenmenin yanında metin oluşturulmasını doğrudan etkiler (Doğruca ve Hazar, 2009: 166).

Hesaplamalı dönüşüm ile dil arasındaki bu yakın ilişkide dil, “mükemmel ve güzel bir yemek” cümlesinin doğrudan bir deneyim değil bir algının sonucu olduğunu iddia ederken hesaplamalı dönüşüm, bu algıların hesapla-

¹ Bu alt bölümler için bkz. Utku Köse, *Yapay Zekâ Felsefesi*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022, ss.42-44.

malar sonucunda ortaya çıktığını ileri sürer. Alguların hesaplamalarla ilişkili olması insan ile makine arasındaki ilişkiyi daha yakından tesis edilebilir kılar. Buna göre insan, kadın ve erkek arasındaki ayrımı algularıyla yaparken bilgisayarlar kameralarla gerçekleştirir. İnsan, önemli-önemsiz sıralaması yaparken arama motorları konuyla ilgili nelerin önemli-önemsiz olduğunu tespit edip sıralayabilir.² Aslında makinelerin böylesi hesaplamalar yapması bir insan tarafından tasarlanmasının sonucudur. İnsan, kendisinde var olan algısal yapıyı, karar verme sürecini makineye de algoritma şeklinde yansıtır. Ancak bu algoritmaların üretenin sınırlarını aşarak farklı bir kuldura çıktığı unutulmamalıdır. Tüm bunlara rağmen insan anlayışını aşan makinelerin insani sınırlarla paralellik arz ettiği belirtilmelidir. Makineler tarafından oluşturulan bu bilgi alanı, “android epistemoloji” şeklinde de ifade edilir (Hildebrandt ve Vries, 2013: 16-17).

Android epistemoloji terimi, “insan ve makine arasındaki bilgi edinme süreçlerini ve bu süreçlerin nasıl etkileşime girdiğini inceleyen” bir kavramdır. Bu terimde android, insana benzeyen, insanın yerine ikame edilen manasına gelirken epistemoloji klasik anlamında kullanılır. Yapay zekâ ve bilgisayar teknolojisi arasındaki bağlantıyı güçlendiren android epistemoloji, daha çok yapay zekanın insana benzer özellikler kazanıp kazanmadığını, insan bilgisini ne düzeyde taklit edip etmediğini inceler. Makinelerin bilgi edinme süreçleri, bilgiyi işleme düzeyleri, bilgiye erişimleri, sınırlandırmaları ve anlamlandırmaları android epistemolojinin cevabını aradığı bazı soruları temsil eder (Morris, 2006: 83).

Dijital teknolojiler marifetiyle günlük yaşamın çeşitli yönlerine entegre edilen hesaplamalı yöntemlerin büyük veri analitiği, yapay zekâ ve makine öğrenimi gibi ileri teknolojileri yaygınlaştırması mahremiyet konusunun daha çetrefilli bir hale dönüşmesine neden olur. Zira yapay zekanın toplanan verileri izlemesi, analizini yapması ve profil oluşturması çok kısa bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. Bireysel veriler dijital ortamda korunduğu için

2 Makinelerin günümüzde pasif bir alıcı-verici ilişkisi içerisinde olmadığı, pek çok veriyi analiz ederek kategorilere ayırdığı ve en uygun olanı seçerek önümüze getirdiği bilinmektedir. Sözelimi bir profil oluşturduktan sonra bir sene boyunca nerelere gittiğiniz, neleri araştırdığınız, hangi uygulamada ne kadar kaldığınızı ne tür alışverişler yaptığınızı yapay zekâ tarafından kaydedilmekte ve önünüze ilgi ve eğilimlerinizle uygun veriler çıkmaktadır. Bunun olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Olumlu yanları, ulaşmak istediğiniz hedeflere daha kısa ve zahmetsiz bir şekilde ulaşmanızdır. Milyonlarca içerik içinden sizi ilgilendirenleri ayırması da zaman açısından faydalıdır. Olumsuz yönü ise yeni ilgi ve eğilimlere yönelmenizi sınırlandırmasıdır veya sizi belli ilgi ve eğilimlerin esiri haline getirmesidir. Herhangi bir sosyal platformda ekranına sürekli makyaj, futbol, spor salonu veya komik videoların geldiği pek çok kişi bulunmaktadır. Bu videolardan sıkılan, başka ilgi alanlarına yönelmeye çalışan bireylerin bir müddet sonra kendisini yeniden aynı tarz videolar içinde bulması kaçınılmazdır. Bu durum, yapay zekanın hesaplamalar yaptığını göstermekte ama anlamlı bir şekilde hareket ettiğini göstermemektedir. Daha doğrusu bu konunun hala zihin felsefesinde tartışma konusu olduğu ortaya koymaktadır.

yapay zekâ anonimleşmiş verileri yeniden tanımlayarak bireylerin kimliklerini ifşa edebilir. Bu sorunun minimize edilmesi için bireyin yanında devletlerin de çeşitli önlemler alması bir zorunluluk olarak gözükmektedir.

Mahremiyet ve Devlet İlişkisi

Mahremiyet, veri madenciliği ve hesaplamalı dönüşümün yanında birey ve devlet arasındaki ilişkiyi düzenlemede de önemli rol oynar. Hatta mahremiyet, birey ve devlet arasındaki gerilimin şiddetini belirleyen hususi bir kavrama karşılık gelir. Nitekim bireyin özgürlük sınırı ile devletin müdahale sınırı arasındaki dengenin korunması mahremiyetin muhafazası ve güvenliğin sağlanmasıyla gerçekleşir (DeCew, 2018: 149). Bu amaçla birçok devletin bazı yasal süreçleri (due process)³ uyguladığı bilinmektedir. Bu yasal süreçlerden en önemlileri masumiyet karinesi, bağımsız mahkemeler ve mahremiyet hakkının kanunla garanti altına alınmasıdır. Mahremiyetin garanti altına alındığı ülkelerde kişisel verilerin toplanması, işlenmesi, saklanması ve paylaşılması belli prosedürlere bağlıdır. Bu prosedürlerin temel amacı, bireyin mahremiyet haklarını korumak, kişisel verilerinin suiistimal edilmesini önlemektir (Hoven, 2008: 301).

Gelişmiş ülkelerde kişisel verilerin korunmasına dair geniş kapsamlı yasaların varlığı bireysel özgürlüğün devlet tarafından kısıtlandığı eleştirilerini beraberinde getirir (Acemoğlu ve Johnson, 2023, 330). Aslında bireysel özgürlüğün genişletildiği bir toplum anlayışı her daim amaçlanan bir devlet politikasıdır. Bu politikanın gerçekleşmesi gücün ve şiddetin hâkim olmasını engellemek içindir. Gerçekten gücün veya şiddetin bir toplumda hâkim olup olmayışını ölçecek teorik bağlam, bireysel mahremiyete verilen önemle doğru orantılıdır. Ancak bu önemin toplumsal norm ve değerlerle yakından ilişkili olması gerekir. Aksi halde olumlunun yanında olumsuz pek çok husus, mahremiyet perdesi altında ilerleyebilir. Sözgelimi cinayet işleyen birisi, mahremiyet maddesine atıfta bulunarak bu eyleminin araştırılmamasını talep edebilir. Öyleyse bu tarz olumsuz durumların önlenmesi için gücün ortadan kalktığı değil mahremiyet ile güç arasında kontrolün sağlandığı bir devlet yönetiminin benimsenmesi makul gözüktür (Hilbrandt ve Vries, 2013: 18-19).

Ancak böylesi bir aşamaya henüz geçilememiştir. Hatta insan ve makine arasındaki ilişkinin birlikteliğe dönüştüğü yirmi birinci yüzyılda mah-

3 Hukukun temel prensiplerinden biri olan yasal süreçler (due process), her insan için adil bir yargılamanın gerçekleşmesini sağlar. Kanun önünde herkese eşit yasal korumayı savunan bu terim, mahremiyet hususunda bireyin kişisel verilerinin toplanması veya işlenmesini yasal sınırlarla garanti altına alır (Easterbrook, 1982: 115).

remiyetin korunması adına gücün oldukça zayıfladığı ileri sürülebilir. Yaşı, cinsiyeti, sabıkası, eğilimleri fark etmeksizin herhangi birinin dijital alanda profil oluşturması, bunu engelleyecek düzenlemelerin özgürlük ve mahremiyet tartışmalarını şiddetlendirmesi güç ve mahremiyet dengesinde bir bozulmanın var olduğunu gösterir. Şu an profil oluşturmanın yegâne şartı robot olmamak gibi gözüküyor. Bunun dışında çocukların profil oluşturması, herhangi birinin cinsiyetini, yaşını, yaşadığı yeri farklı göstererek olumlu-olumsuz amaçlar peşinde koşması profil oluşturmanın oldukça eksik bir yapıda olduğunu gözler önüne sermektedir.

Profil oluşturma özelinde var olan bu durum, aslında “en iyi işleyen her neyse” onu temin et anlayışının doğal bir sonucudur. Bu anlayışa “hangi görev için” ve “kimin bakış açısından” soruları da eklenebilir. Hesaplamalı dönüşümün gerçekleştiği bu çağda gerçekliğin inşa edilmesine benzer şekilde geleneksel hesaplamaların değişebileceği unutulmamalıdır. Buna göre evrensel hesaplama işlemleri yerine daha işlevsel olanın tercih edilmesi ve böylesi bir yeniliğin sürekli hale getirilmesi pragmatik metodun yeni versiyonu olarak yorumlanabilir. Bu yeni metot, pragmatizmin temel yapısını modern teknolojiye aktarmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bilindiği üzere bilgiyi deneyime dayandıran pragmatizm, daha çok pratik sonuçları önemseyen bir felsefi anlayıştır. Bu felsefi anlayış, bir düşüncenin değerini pratik zemindeki sonuçlarına ve işlevselliğine bakarak belirler. Yeni anlayışı ise bu temel kuralların günümüz teknolojik ve bilimsel yapısına uyumlu hale getirilmesi manasına gelir. Öyleyse yeni metot, “profiller tarafından üretilen bilgileri statik, evrensel bilgiler değil, her zaman yapım aşamasında olan bir bilgi” olarak kabul eder. Bu durum, profillerde performansın daha önemli bir hale gelmesi anlamına gelir. Böylece öğrenme algoritmaları en iyi veya tek bir çözüme değil farklı olanaklara yoğunlaşır. Bunun sonucunda “eşit haklara sahip, kendi dünyası olan, bağımsız ve tamamen geçerli seslerin bir çoğulluğu” ortaya çıkar. Bu çoğulluk, her algoritmanın “polifonik bir gerçekliğe” katkı sağlaması şeklinde anlaşılabilir (Hildebrandt ve Vries, 2013: 25-26).

Profil oluşturma gibi teknoloji odaklı hususlar, yukarıda vurgulanan birey ve devlet arasındaki ayrımı gidermek yerine daha da artırabilir. Nitekim birey-devlet ayrımında gücü elinde bulunduran kişi veya gruplar, azınlıkları kontrol altına almak ve toplumda hakimiyetlerini devam ettirmek için her türlü teknolojik aygıtı müracaat edebilir. Sözelimi kadın ve erkek ilişkilerinde toplumda var olan hâkim düşünce yerine teknolojik güce sahip olan kişi veya grupların daha aktif rol oynayarak ötekini pasifleştirdiği görülebilir. Bunun yanında hâkim olanın gözünden bir toplumsal yaşayış da tesis edilebilir. Bu toplumsal yaşayışta diğerinin aksine azınlıkların hakları ihmal

edilebilir. O halde kamusal alanda özgürlüğün genişlemesi yakın çevrede de bu özgürlüğün gerçekleşeceği anlamına gelmeyebilir (Schoeman, 1992: 14). Hatta egemen güç, kendi görüşlerini kamusal alandan özel alana hem de yasal olmayan bir şekilde aktarabilir. Kamusal alanda serbest olan, fakat aile tarafından yasaklanan pek çok eylemin varlığı bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Birey ve devlet arasındaki ilişkide mahremiyetin ne düzeyde kalacağı, hangi amaçlar için kullanılacağı gibi hususların belirlenmesi ve bu hususların hukuki açıdan garanti altına alınması toplumsal huzurun sağlanması açısından oldukça önemlidir (DeCew, 2018: 147). Sözgelimi eşinden boşanan bir kadının hangi adreste kaldığı gizli tutulduğunda o kadının yeni bir hayata başlaması ve kendini güvende hissetmesi kolaylaşır. Ancak bu mahremiyetin olumsuz sonuçlara da sebebiyet vermesi mümkündür. Sözgelimi annesi tarafından kaçırılan çocuğunu bulmaya çalışan bir babanın mahremiyet yüzünden çocuğundan ayrı kalması veya hiç çocuğunu görememesi de mümkündür. Bu durumda devletin mahremiyet hususunda olumlu olanı artırma, olumsuz olanı azaltma eğiliminde olması gerekir. Değişen şartlar, hem mahremiyete dair alınması gereken önlemleri zorunlu kılmakta hem de bu kanunların her daim güncellenmesini gerektirmektedir.

Bireyin sergilemiş olduğu eylemler, özel bir alanı temsil ediyorsa devlet tarafından korunmalı ve başka kişilerin erişimine kapatılmalıdır. Bu düşünce, devletin kişisel verilerin mahremiyeti yanında güvenliğini de sağlayan bir yapıya dönüşmesini ima eder. Ancak asıl vurgu, mahremiyet kavramının ontolojik zemininde gerçekleşen değişimi ortaya çıkarmaktır. Nitekim geleneksel dönemde birey, bir aile ve toplum içinde yaşardı. Bireyin aile ve toplumdaki bağımsız kendisine ait şahsi bir hayatı mevcuttu. Bu şahsi hayatın detaylarına girmeden önce ailenin de topluma karşı mahremiyetinin olduğu vurgulanmalıdır. Aslında bu dönemde birey, aile ve toplum şeklinde mütedahil daireler bulunmaktaydı. Ancak birbiri içinde var olan bu dairelerin her birinde kendine has özel bir alan vardı. Sözgelimi en içte yer alan bireyin aile ve toplumla paylaştığı özel alanın yanında sadece aileyle ve yalnızca kendisiyle paylaştığı hususi bir alanı da mevcuttu. Bu hususi alanlardan bireyin zihin dünyasına ait olan inançlar, düşünceler, ilgi ve eğilimler dış etkenlerden bir miktar yalıtılarak varlığını devam ettirirdi. Ayrıca birey, zihninde var olanı açıklamak zorunda değildi. Ancak bu alanın dış dünyayla temasında bazı etkenlerin belirleyiciliği unutulmamalıdır. Yine de birey, zihninde var olanı gizlemekte eşsiz bir izole alana sahipti.

Aile söz konusu olduğunda mahremiyet, aile bireyleriyle paylaşılan ama topluma gösterilmeyen bir yapıya karşılık gelirdi. Gerçekten geleneksel

dönemde her ailenin kendi mahremiyeti bulunur. Toplumda ise her şeyin aşikâr bir şekilde gerçekleşmemesi için devlet eliyle garanti altına alınan bir ölçüt mevcuttur. Aslında birey dışında hem ailede hem de toplumda belli kuralların varlığı mahremiyeti daha zorunlu bir alana çeker. Eğer birey, bu alanda var olan kural veya kanunları çiğnerse yaptırımlarla karşılaşır. Ancak birey, bu yaptırımlara rağmen her şeyi kendisine itiraf eder, hiçbir şeyi kendisinden saklamaz. Birey, gizli olanın farkında olmasına rağmen kendisine itiraf edemediği hususlar da bulunabilir. Ancak kendisine ait bilmediği bir mahremiyetin var olduğu söylenemez. Bu ayrımların teknolojinin gelişmesiyle beraber buharlaştığı görülür. Zira aile ve toplumda mahremiyet olarak tanımlanan her şey bireyler tarafından herkese ifşa edilmektedir. Birey, gizli olanın ifşa edilmesini neredeyse bir zorunluluk addetmekte ve gizli olan her şeyi profilinde isteyen herkese açık bir hale getirebilmektedir. Sözgelimi nazardan korumak için yeni doğan bebeğini kimseye göstermeyen birey, herkese göstermek için adeta yarışabilmektedir.

Bu dönüşüm, mahremiyete dair yeni tanımların yapılıp yapılmayacağı sorusunu gündeme getirebilir. Bazı yaklaşımlar, mahremiyetin korunması için gerekli önlemleri devletten beklerken her türlü mahremiyetin ortadan kalkmasını savunan anlayışlar da mevcuttur.⁴ Burada hangisinin doğru olduğu üzerinde durulmayacaktır. Vurgulanmak istenen temel husus, mahremiyet kavramının bir erozyona uğradığı ve mahremiyetin kendisine yer bulduğu aralıkların birer birer imha edildiği ve yeni aralıkların giderek daraldığı, hatta yok olmaya doğru gittiğidir. Gerçekten bireyin kendisine has bilgi, inanç, ilgi ve eğilimlerini ortaya çıkardığı mekânın daralması, kişide güven duygusunu zedelemektedir. Her daim telefonun kamerasını kontrol eden, yolda giderken izlenip izlenmediğini merak eden bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Çünkü kişinin kendisine ait özel alanı pek çok makine tarafından işgal edilmektedir.

Bireyin kişisel mahremiyeti aslında yalnızlığını, sessizliğini ve içsel düşünüşünü korumasıdır (DeCew, 2018: 147). Daha yaşanabilir bir dünyanın inşa edilmesi için tüketim makinelerine dönüşmüş bireylerden ziyade kendisiyle derin bir ilişki kurabilen bireylerin çoğalması gerekir. Yukarıdaki sebeplerden ötürü böylesi bir durumun gerçekleşmesi oldukça zordur. Çünkü reklamcılık sektörü ile medya kültürü, okullar da dahil toplumun her kesimini kontrol etme çabası içerisinde. Sözgelimi okullarda modern eğitim

4 Bu iki görüşün dışında devletin vatandaşlarının yaşam standartlarını geliştirmek için gizli bilgilere ihtiyaç duyduğunu, bu yüzden mahremiyete dair her bilginin devlet tarafından temin edilmesini savunan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde vatandaşlar, devletin kendi refahlarını artırmak için bireysel yaşamlarıyla ilgili ayrıntıları bilmeye hakkı olduğunu ileri sürmektedir (Hoven, 2008: 304).

adı altında kültürel değerlerin yozlaştırılması, toplumsal değeri ekonomi üzerinden değerlendiren yaklaşımların artması bireyin kendi içsel yönelimini tehdit eder. Mutlak bir tüketim toplumu inşa etmeye çabalayan her kuruluşun, böylesi bir mahremiyeti yok etmeyi temel amaç edindiği ileri sürülebilir (Scoglio, 1998: 11).

İnsan ve makine arasındaki ilişkinin zirve döneminde özel ve kamu ayrımının ortadan kalktığı, arzu ve ihtiyaçların reklamcılık sektörü başta olmak üzere birçok alan tarafından organize bir manipülasyona maruz kaldığı, bu manipülasyonları pasif bir şekilde benimseyen, herhangi bir aktiflik göstermeyen bireylerin sayısının gittikçe arttığı bir dönemde mahremiyetin nasıl korunacağı veya dönüşeceği önemli bir sorundur. Bu sorun, insanda var olan “düşük benliğin” sürekli ön plana çıkarılmasından kaynaklanır. Bu benliği merkeze alan kapitalizm, “sınırsız zenginlik” ve “sınırsız tüketim” üzerinden insanı bütünleşmeye, tamlaşmaya yönlendirir. Bu yönlendirmenin basit bir “pazar ekonomisi”nin gereği olduğu düşünülmemelidir. Asıl hedef, insanda var olan içgüdülerin mutlaklaştırılması ve nihayet kapitalizmin sosyal, teknoloji vb. her alanda büyüklük amacına ulaşmasıdır. İnsanın maddi sonsuzluğa ulaşmasının imkansızlığı “büyük sonlu” bir bilgiye ulaşmaya çalışmasıyla sonuçlanmıştır. Aslında kapitalizm, böylesi bir sonlu bilgi için çaba gösterir. Ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik büyüme gibi kavramsal çerçeveler, her daim dışı doğru genişleyen bir yapıyı besler. Bu yapının cazibesine kapılarak kendinden uzaklaşan bireyin içgüdülerini mutlaklaştırmaktan kurtulması mümkün gözükmez. Eğer birey, kendi içine yönelse, büyük olanın değil de gizli olanın önemini kavrasa “gerçek sonsuzluğun izlerini”, düşüncenin sınırsızlığını, kendisine ait mutluluğun ne olduğunu daha iyi anlayacaktır. Teknolojinin gelişmesiyle ters orantılı bir şekilde mahremiyetin ortadan kalkmaya başlaması insani varoluşun tehdit altında kalmasına neden olmaktadır. (Scoglio, 1998: 3-4).

Mahremiyetin ihlal edildiği bir diğer önemli alan emniyet güçlerinin sahip olduğu verilerdir. Bu verilerden hareketle Bentham’ın hapishaneler için tasarladığı Panoptikon düzeneğinin⁵ tüm dünyayı kuşatan bir teknolojik gözetleme kulesine dönüştüğü öne sürülebilir. Bu gözetleme kulesinin terör eylemleri, suçluların tespiti gibi pek çok faydası olmasına rağmen birçok haksızlığa da sebep olduğu söylenebilir. Nitekim her şeyin elektronik

5 Panoptikon, Jeremy Bentham tarafından hapishaneler için geliştirilen bir gözetleme ve kontrol sistemi düşüncesidir. Kule şeklinde tasarlanmış bu yapıda hücreler, merkezi bir gözlem noktasıyla çevrilidir. Bu merkezi gözlem noktası, hücrelerdeki kişileri sürekli izlerken hücrelerdeki gözlem noktasından izlenip izlenmediklerini bilememektedirler. Böylece hücrelerdeki kişilerin davranışları kontrol ve disiplin altına alınmaktadır. Panoptikon düşüncesi, modern toplumlarda var olan gözetleme ve kontrol mekanizmalarının temelini oluşturmaktadır (Bentham, 2016).

bir veri sistemine işlenmesi üçüncü kişilerin ulaşmasına imkân tanımakta ve dolayısıyla birçok haksız durum ortaya çıkabilmektedir.⁶ Gerçekten yanlış girilen bir veriden dolayı zor durumda kalan insanların sayısı az değildir (DeCew, 2018: 151). Diğer önemli bir husus, mahremiyetin azalmasının emniyet güçleri başta olmak üzere toplumsal düzeni ve güvenliği sağlayan kurumlarda bir rahatlamaya neden olmasıdır. Sözgelimi bir kişinin tüm bilgilerine sahip olan emniyet güçlerinde çalışan bir polisin sorumluluğu azalmakta ama kontrol etme güdüsü artmaktadır. Kişiye ait daha fazla bilgiye ulaşmak için kontrol mekanizmalarının artırılması, buna karşın bilgisayaradaki verileri mutlak kabul ederek sorumluluğunu hesaplamalara teslim eden, inisiyatif alamayan polis memuru sayısının çoğalmasa gibi hususlar ortaya çıkar. Ayrıca elektronik ortamda bulunan tüm bu gizli bilgilerin suçlular için cazibeli bir hale gelmesi de büyük bir sorundur. Bazı kişilerin kredi kartı bilgilerine ulaşan suçluların pek çok kişiyi mağdur ettiği bilinen bir husustur. Bu gizli verilere ulaşan suçluların istedikleri kişiyi suçlu, istediklerini de suçsuz hale getirebilmesi de imkân dahilindedir.

Herkesin izlendiği panoptikon sisteminin tek bir merkezden pek çok merkeze dönüştüğü, kamusalda özel alana bilgi akışının hızlandığı post-modern dönemde, bilgisayarların kişinin politik yöneliminden kültürel aidiyetine kadar pek çok alanda söz sahibi olduğu, hatta politik ve kültürel yönelimlerini değiştirdiği iddia edilebilir. Bu gücün etkisinde kalan politik irade, doğrudan ve merkeziyetsiz bir politikaya yönelir. Daha açık ifadeyle teknolojik gelişmeler karşısında bireyler, dolaylı ve sabit merkezli bir politik anlayışa mensup olmak istemez. Bunun yerine karar alma sürecine doğrudan katıldığı ve değişken bir merkeze sahip politik düşüncelerin savunucusu olmak ister. Özgürlük ve etik açısından yeni bir duruma karşılık gelen bu talep, olumlu yönlerin yanında olumsuz durumları da içerir. Etik açıdan bireyi kontrol eden, denetleyen bir üst kimliğin veya inancın var olmadığı bir yaşam formunda özgürlüğün tanımı muğlaklaşmakta ve bireyin kendisini kontrol etmesi zorlaşmaktadır. Hiçbir ölçütün olmadığı yerde özgürleştiğini iddia etmek yok olmanın arifesinde olmak anlamına gelebilir. Ayrıca böylesi bir özgürlüğü savunan görüşlerin temelde bireyin ahlaki gelişimini, otokontrolünü geliştirmekten ziyade “tüketici ve para kazanma/para harcama makineleri olarak yaşayan alt benliklere dönüştürmek için sonsuz bir kısır döngü oluşturma”yı hedeflediği ileri sürülebilir. Bu kısır döngünün

6 Bunun yanında dijital alana girilen bir verinin nadiren silinmesidir. Bilgilerin sürekli yığılması eski ile yeni arasında bir muğlaklığın ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Eski bilgilerden hareket eden bir polis veya resmi görevli, birey için yanlış kararlar alabilir (DeCew, 2018: 151).

oluştugu en bariz yer, şüphesiz kredi ekonomisi alanıdır. Nitekim Scoglio, bu hususu devamla şöyle ifade eder:

Kredi ekonomisi doğrudan içgüdüsel benliğimizi baştan çıkarırken, aynı zamanda reklamın cazibelerini ulaşılabilir hale getirir. Harcamalar ile zenginlik arasındaki somut bağı keser, sorumsuzluğu teşvik eder ve kendi olanaklarının ötesinde yaşama eğilimini destekler. Bu şekilde, kredi ekonomisi doğrudan iç dünyamızın şekillenmesine katılır ve kredi bilgileri, kendisi tarafından teşvik edilen borçların geri ödenmemesi gibi sorumsuz ve yasa dışı davranışların yarattığı risklere karşı sistemi korumak için temel hale gelmiştir (Scoglio, 1998: 11-12).

Kredi bilgileri, bireyin iç dünyasını şekillendirmenin yanında bu sistemi kullananların metodolojisini de gözler önüne serer. Önceden gazete ve televizyon gibi aygıtları kullanarak geniş kitlelere ulaşmayı amaçlayan bu şirketler, teknolojik gelişmelere paralel bir şekilde mikro pazarlama metodolojisine geçiş yapmıştır. Telemarketing ve istenmeyen posta yöntemiyle artık doğrudan bireylere ulaşmayı hedefler. Bu aramalar ve e-maillerin gelişigüzel bir şekilde bireylere gönderilmediği aşıkardır (Moro, 2005: 5-6). Bireylerin kredi bilgilerine ulaşan şirketler, bu bilgiler ışığında bireyleri arar veya elektronik posta gönderir. Böylesine geniş bir kitlenin bilgisine sahip olan kurumların nasıl bir kazanç elde ettikleri gayet açık bir duruma karşılık gelir. Bireysel mahremiyetimizin her yönden kuşatılmaya çalışıldığı böylesi bir durumda nasıl bir yol tercih edilebilir?

Aslında mahremiyetin devamı için kültürün makul çerçeveyi savunacak şekilde yapılanmasına çalışılmalıdır. Eğer insanlar, tüketimin sürekliliği yerine elde olanın sonuna kadar kullanılmasına yönlendirilirse, kültürel dinamikler kapitalist düzene göre değil de değerlere göre düzenlenirse insanların normal olana döneceği beklenebilir. Kültürel dönüşümün kesinlikle kanunlarla desteklenmesi teknolojik aygıtlar üzerinden değersizleştirilen insani değerlerin yeniden güçlenmesini kolaylaştıracaktır. Böylece verilerin paylaşılması, satılması gibi hususlar daha önemsiz bir hale gelecektir. Mahremiyetimizi satın almaya çalışan sosyal medya platformlarına karşı yukarıdaki önlemlerin yanında kişisel çabalar da gerekebilir. Eğer tüm sorumluluk kanun koyuculardan beklenirse ilerleme oldukça yavaş olur. Bunun yerine her bir bireyin sosyal medyanın sahte söylemlerine ve kültürü tutsak eden gösterişli yaşam tarzlarına meyletmemesi, mahremiyetin korunması için atılacak en önemli adımdır. Diğer bir husus, her birimizin utanma, yakanma, ayıplanma, mahcup olma gibi duygularımızı bir tarafa bırakarak pek çok gizli ve özel durumumuzu paylaşma yarışına girmemizdir. Buradaki

asıl sorun, bu paylaşma yarışının ekonomik bir değerle ilişkilendirilmesidir. Böylesi bir ekonomik değer olmadığı dönemde insanların mahremiyetlerini paylaşma noktasında çok da istekli olmadıkları bilinmektedir. Ancak ekonomik bir gelirin belirmesi, izlenme ve tıklanma oranlarıyla doğru orantılı gelir kaynaklarının ortaya çıkması yukarıda sayılan insani niteliklerin yanında pek çok değer tehlikeye girmesine neden olmaktadır. Dedikodu kültürünün⁷ ve mahremiyete duyulan ilginin bir tezahürü olarak inanılmaz uyumlu ve karlı bir yapının oluşmasına, buna karşın aynı ölçüde toplumsal ve kültürel bir yıkımın gerçekleşmesine yol açmaktadır. Artarak devam eden bu olumsuz tablo, kapitalist sistemin insanları manipüle etmek yerine ikna etmeye çalıştığını, bunu da insani arzuları, eğilimleri ve bencilliklerini kullanarak gerçekleştirdiğini gösterir. Bu düşünce, kapitalizmin gizli bir güç tarafından yönetildiğini ima etmek yerine az veya çok tüm insanların bu mekanizmanın büyüyerek varlığını devam ettirmesine katkı sağladığı anlamına gelir. Gerçi kapitalizmin sınırsız büyüme özelliğini bünyesinde barındıran küresel şirketlerin varlığı da yok değildir. Ancak bu şirketlerin varlığını devam ettirmesini sağlayan esas güç, arzularına, hırslarına ve benliklerine esir olmuş pek çok insanın boyun eğerek veya özgürce katılarak beslemesinden ibarettir (Scoglio, 1998: 12-14).

Farkındalık oluşturmanın yanında yapay zekanın günlük yaşama dahil olmasıyla mahremiyet hususunun çok daha zor bir konuya dönüştüğü vurgulanmalıdır. Ortaya çıkan zafiyetin giderilmesi adına pek çok önlem alınmaktadır. Gelişmiş şifreleme teknikleri, verilerin anonimleştirilmesi, dağınık veri işleme modellerinin kullanılması, yapay zekâ güvenlik testleri ve denetimlerinin düzenli yapılması, hassas bilgiler için maskeleyme tekniklerinin tercih edilmesi ve güvenlik açıklarını sürekli olarak tarayan programların yüklenmesi yapay zekâ kaynaklı güvenlik zafiyetlerini minimize edebilir.⁸ O halde dijital platformda mahremiyetin korunması ve güvenliğin

7 Dedikodu, bir kişiye ait özel ve gizli bir hususun araştırılması ve başka insanlara aktarılmasıdır. Bu tanım, dedikodu ile mahremiyet arasında yakın bir ilişkinin var olduğunu gösterir. Eğer bir toplumda bireyin mahremiyetine önem veriliyorsa sosyal baskının da bu yönde güçlendiği görülmektedir. Dedikodunun arttığı bir toplumda ise sosyal baskı ve mahremiyet gevşer. Dedikodu ile mahremiyet arasında her ne kadar bir karşıtlık görülse de dedikodu, mahremiyetin kurallarından tamamen bağımsız bir şekilde hareket etmez. Daha açık ifadeyle bir toplumda dedikodunun ilerleme şekli mahremiyetin tamamen ihlal edildiği bir şekilde ilerlemez. Mahremiyete dair bazı hususlara dikkat ederek yoluna devam eder. Bu durum, sosyal baskının hangi düzeyde ve ne şiddette seyredeceğini de etkiler. Mahremiyetin kurallarına bakıldığında en bariz olanın bir toplumda tarihsel süreç içerisinde veya başka bir etkenle oluşmuş normatif kuralların davranışa aktarımında merkezi bir rolde olmasa da bağlam içerisinde önemli bir konumda olduğu görülür. Diğer bir kural, bireye ait bir davranış, ne kadar özel ve özgür bir yapıda olsa da belli toplumsal kurallara tabi olmak zorunda olmasıdır (Schoeman, 1992: 136-137).

8 Yapay zekâ sonrası mahremiyet ve güvenlik konularına dair ayrıntılı bilgi için bkz. O'neil, C. (2017). *Weapons Of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality And Threatens Democracy*. Crown; Richter, A. (2018). *The Big Data Agenda: Data Ethics and Critical Data Studies* (Vol. 6). University of Westminster

sağlanması için hem eğitim ve farkındalığın oluşturulması hem de yukarıdaki önlemlerin alınması zorunlu gözükmektedir.

Sonuç

Mahremiyet, bireylerin özel bilgilerinin saklanması ve yabancı kişilerin erişimine karşı korunmasıdır. Bu amaçla isim, adres, telefon, banka ve sağlık bilgileri gibi kişisel verilerin mahremiyeti pek çok ülkede yasal olarak güvence altına alınmıştır. Mahremiyet, kişisel verilerin kullanımıyla ilgiliyken güvenlik bu verilerin korunmasıyla ilişkilidir. Fiziksel, karar, bilgi ve oluşumsal olmak üzere dört temel alan üzerinden tanımlanan mahremiyet kavramı, teknolojinin gelişmesine paralel olarak önemli bir konuma gelmiştir. Nitekim dijital platformlarda kişisel verilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve paylaşılması gibi süreçler mahremiyetin ihlalini artırmaktadır. Veri toplama ve işleme araçlarının artmasıyla birlikte, kişisel verilere yetkisiz erişim olasılığı da artmıştır. Bu nedenle, devletlerin mahremiyet politikaları ve yasal düzenlemeleri kritik bir öneme sahiptir. Bu problemin varlığı teknoloji felsefesini, mahremiyet haklarını koruma ve toplumsal eşitsizlikleri engellemeye yönelik etik ve yasal normlar belirlemeye yönlendirmiştir. Gerçekten sosyal hayatın devamı için mahremiyet ile güvenlik arasında dengeli bir ilişkinin kurulması önemlidir ve bireylerin bilinçli teknoloji kullanımını bu dengeyi korumaya yardımcı olabilir.

Dijital bilgilerin çoğalması devasa veri kümelerinin oluşmasına neden olmaktadır. Veri madenciliği, gelecekteki ilgileri, eğilimleri, yönelimleri ve ilişkileri anlamak için bu veri kümelerinden anlamlı bilgiler çıkaran alana karşılık gelir. İstatistiksel analiz, yapay zekâ ve makine öğrenimi gibi teknikler veri madenciliğinin temelini oluşturur. Ancak, veri madenciliğiyle elde edilen bilgiler, kişisel ve hassas bilgileri içerdiği için mahremiyet endişeleri doğurabilir. Bu endişeleri azaltmak için sıkı mahremiyet politikaları ve anonimleştirme teknikleri kullanılmalıdır. Buna ilaveten veri madenciliği sürecinde geleneksel yöntemleri tehdit eden hatalı veya önyargılı sonuçlar da ortaya çıkabilir. Bu nedenle, veri madenciliği tekniklerinin dikkatli bir şekilde kullanılması ve sonuçların doğru bir şekilde yorumlanması önemlidir.

Dijital teknolojinin temelinde yer alan hesaplamalı dönüşüm, bilgisayarların ve internetin yaşamımıza girmesiyle toplumun işleyişinde radikal değişimlere sebep olmuştur. Bu değişim iş dünyası, eğitim ve sağlık alanlarında da dijitalleşmeyi hızlandırmıştır. Buna karşın hesaplamalı dönüşüm, veri

---

Press; Karen Yeung, K. and Lodge, M. (2019). *Algorithmic Regulation*. Birleşik Krallık: Oup Oxford; Umut, T. N., (2023). *Antik Tekhnê'den Modern Teknolojiye: Teknoloji ve Değerler*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları.

madenciliğiyle ilişkili bir şekilde mahremiyet endişelerini de beraberinde getirmiştir. Birey ve toplum alanında gerçekleşen böylesi bir dönüşüm, insan ve makine arasındaki ilişkiyi derinleştirmekte ve yapay zekanın insana benzer özellik kazanmasına katkı sağlamaktadır. Ancak, bu süreçte insanın yaratıcılığı ve sınırlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Son olarak devletin teknolojik gelişmelerden dolayı mahremiyeti koruyacak önlemler alması birey ve devlet arasındaki ilişkinin düzenlenmesine katkı sağlamaktadır. Gerçekten mahremiyet, bireyin özgürlüğü ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyi sağlayan önemli bir kavramdır. Eğer bu denge sağlanamazsa hem kişisel verilerin açıklanması hem de mahremiyetin boyutu büyük bir sorun olabilir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D., Johnson, S. (2023). *İktidar ve Teknoloji*. çev. Cem Duran. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Bentham, J. (2016). "Panoptikon ya da Gözlem-Evi". *Panoptikon: Gözün İktidarı*. çev. Barış Çoban, Zeynep Özarıslan. İstanbul: Su Yayınları, 9-76.
- DeCew, J. W. (2018). *In Pursuit of Privacy Law, Ethics, and the Rise of Technology*. New York: Cornell University Press.
- Doğrucan, M., Hazar, F. Z. (2009). "Yapay Zekâ Çalışmalarında Dilsel Arka Plan ve Felsefe". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 34, 159-167.
- Easterbrook, F. H. (1982). "Substance and Due Process". *The Supreme Court Review*. 85-125.
- Edelstein, H. A. (1999). *Introduction to Data Mining and Knowledge Discovery*. London: Two Crows Corporation.
- Han, J., Kamber, M. (2000). *Data Mining: Concepts and Techniques*. Burnaby: Morgan Kaufmann Publish.
- Hildebrandt, M., de Vries K. (2013). *Privacy, Due Process And The Computational Turn The Philosophy Of Law Meets The Philosophy Of Technology*. Londra: Routledge_Taylor & Francis Group.
- Hoven, J. (2008). "Information Technology, Privacy, and the Protection of Personal Data". *Information Technology and Moral Philosophy*. Hoven, J., Weckert, J. (ed). Cambridge: Cambridge University Press, 301-321.
- Jackendoff, R. (1994). *Consciousness and the Computational Mind*. Cambridge: The MIT Press.
- Karen Yeung, K. and Lodge, M. (2019). *Algorithmic Regulation*. Birleşik Krallık: Oup Oxford.

- Köse, U. (2022). *Yapay Zekâ Felsefesi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Moro, S. M. C. (2005). "Feature Selection Strategies for Improving Data-Driven Decision Support in Bank Telemarketing". *Instituto Universitario de Lisboa*. April.
- Morris, R. (2006). "Review of Thinking about Android Epistemology". *AI Magazine*. 27/4, 83-86.
- Müller, V. C. (Ed.). (2022). *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence 2021* (Vol. 63). Cham: Springer.
- O'neil, C. (2017). *Weapons Of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality And Threatens Democracy*. Crown.
- Putnam, H. (2013). "The Development of Externalist Semantics". *Theoria*. 79, 192-203.
- Richterich, A. (2018). *The Big Data Agenda: Data Ethics and Critical Data Studies* (Vol. 6). University of Westminster Press.
- Qi, X., Zong, M. (2012). "An Overview of Privacy Preserving Data Mining". *Procedia Environmental Sciences*. 12, 1341-1347.
- Schneier, B. (1995). *E-Mail Security: How to Keep Your Electronic Messages Private*. New York: John Wiley&Sons.
- Schoeman, F. D. (1992). *Privacy and Social Freedom*. New York: Cambridge University Press.
- Scoglio, S. (1998). *Transforming Privacy: A Transpersonal Philosophy of Rights*. Westport: Praeger Publishers.
- Searle, J. (1996). *Akıllar, Beyinler ve Bilim*. çev. Kemal Bek. İstanbul: Say Yayınları.
- Umut, T. N., (2023). *Antik Tekhnê'den Modern Teknolojiye: Teknoloji ve Değerler*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları.
- Yeşilkaya, N. (2022). "Felsefi Bir Sorun Olarak Yapay Zekâ". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 22, 97-126.
- Zheleva, E., Terzi, E., Getoor, L. (2012). *Privacy in Social Networks*. California: Morgan & Claypool Publishers.